

دکتر ابراهیم رزاقی در گفت و گو با «وطن امروز» با اشاره به ضرورت حضور نگرش جهادی در مدیریت اقتصادی دهه پنجم انقلاب:

نگذاشتند تفکر حاج قاسم وارد اقتصاد شود

■ بلافاصله بعد از پایان دفاع مقدس، مدیریت جهادی در اقتصاد کشور فراموش شد و مدیریت سرمایه‌داری جای آن را گرفت

گروه اقتصادی: به بهانه چهل‌ویکمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، برای بررسی وضعیت اقتصاد ایران پس از انقلاب سراغ دکتر ابراهیم رزاقی رفتیم؛ استادی که از منظر اجتماعی و فرهنگی نگاهی عمیق به مسائل اقتصادی دارد و صلابت از منظر اقتصاد سیاسی نیز حرف‌هایی شنیدنی برای گفتن. مصاحبه «وطن امروز» با نویسنده کتاب معروف «اقتصاد ایران» را بخوانید.

■ به نظر شما در این چند دهه پس از انقلاب شرایط کشور چقدر تغییر کرده است و روند حرکت کشور را چطور توصیف می‌کنید؟

پس از انقلاب دنیا در برابر ما ایستاد. این ایستادگی در جنگ تحمیلی خود را بیشتر نشان داد. همه دنیا به صدام کمک کردند، حتی عربستان سعودی و دیگر کشورهای عربی هم رژیم بعث را تأمین می‌کردند. در آن برهه این حجم از حمایت خیلی تعجب‌آور بود. از طرفی کشور بناگویی یک انقلاب را تجربه کرده بود اما نه تنها از آن بی‌فایده‌ای، بلکه قوی‌تر هم شدیم. صنایع دفاعی دستاوردهای بزرگی به دست آوردیم. در صورتی که قبل از انقلاب تمام تجهیزات نظامی ما وارداتی بود. چیزی وجود نداشت که برای خود ایران و بومی باشد. این دستاوردها تصورناپذیر بود و با کوشش مردم و مسؤولان آن هم با تلاش جهادی حاصل شد.

خب! اگر ما می‌توانستیم همان خط را ادامه دهیم، الان در وضعیت کنونی نبودیم. «ها می‌توانیم» موضوعی بود که امام بارها به آن اشاره کردند. اگر مدیرانی با ذهنیت جهادی در سر کار می‌آمدند، اکنون یک کشور کاملاً صنعتی بودیم و از لحاظ اقتصادی کاملاً مستقل. از این امکان عظیمی که به برکت خون ۳۰۰ هزار شهید و ۵۰۰ هزار جانباز به وجود آمده بود، نگذاشتند استفاده شود. به آن مدیران پاکبخته، این امکان را ندادند تا در صنایع دیگر هم خط جهادی را ادامه دهند؛ برعکس افراد خود و جهادگر را از کار بازداشتند نگذاشتند در اقتصاد شهید سلیمانی‌ها را داشته باشیم.

■ چه کسانی نگذاشتند؟

کسانی که به اقتصاد مقاومتی بی‌توجهی کردند. کسانی که نگاهشان به خارج بود. کسانی که می‌خواستند به قول خودشان تنش‌زدایی کنند. کار اقتصاد ما به دست کسانی افتاد که به فکر سود و منافع خودشان هستند. حداکثر سود هم در واردات است؛ نفت را بفروشیم، واردات کنیم، و از آن طرف دلار را هم ارزان بدهیم. بسیاری از مدیران و اطرافیان آنها رفتند سمت واردات و احتکار.

■ چه اتفاقی افتاد که این خط جهادی دنبال نشد؟

درست بلافاصله بعد از پایان دفاع مقدس، مدیریت جهادی در اقتصاد کشور فراموش شد و مدیریت سرمایه‌داری جای آن را گرفت. دولت باید برخی کارخانجات تولید محصولات اساسی را خود ایجاد کند، چرا که ممکن است سوددهی

بخش خصوصی در تولید آن کالاها نباشد. متأسفانه وجود کسانی که هم‌اکنون میلیاردها به دولت و بیت‌المال بدهکارند، نشان‌دهنده این است که اقتصاد فعلی ما برخاسته از انقلاب و قانون اساسی نیست. آنهایی که به سود حداکثری فکر و تصور می‌کنند بخش خصوصی‌ای که حداکثر سود را دنبال می‌کند برای اقتصاد ما راهگشاست، اشتباه می‌کنند. اینطور نیست که هرچه اقتصاد سرمایه‌داری می‌گوید درست است، خیر! در اقتصاد ما، حداکثر سود بخش خصوصی در بخش‌هایی است که نه‌تنها ضروری نیستند، بلکه به ضرر اقتصاد هم هستند. الان سود در دلالتی است.

■ منظور شما از سرمایه‌داری دقیقاً چیست؟

یک شیوه سرمایه‌داری از راه خام‌فروشی می‌گذرد و شیوه دیگر سرمایه‌داری از راه تولید. یک سرمایه‌گذار خام‌فروشی می‌کند و استقلالش را از دست می‌دهد اما سرمایه‌دار دیگر با تکیه بر تولید نیازهایش را برطرف می‌کند و روی پای خودش می‌ایستد؛ مانند آلمان، کره جنوبی و ژاپن. درست است که هنوز پادگان‌های آمریکایی در این کشورها مستقر است ولی بالاخره محور اقتصاد است. اینها توانست‌اند نیازهای خودشان را برطرف کنند و خام‌فروش نباشند.

متأسفانه بعد از رحلت امام، آقای فرسنگانی سرمایه‌داری را در این کشور پیاده کرد. ذهنیت او هم این بود که ما دیگر با کسی جنگ نداریم. به این ترتیب سرمایه‌داری پیاده شد. آن هم بدترین نوع سرمایه‌داری. سرمایه‌داری را انتخاب کردند که شبیه همان سرمایه‌داری زمان شاه بود. دیدگاه برخی مسؤولان این است که باید برای پیشرفت به غرب رجوع کرد و علت این را کمبود سرمایه و علم در ایران می‌دانند، در صورتی که اگر این دیدگاه حاکم باشد، هیچ‌گاه پیشرفتی حاصل نخواهد شد، چرا که مبنای غرب اجازه نمی‌دهد ایران توسعه پیدا کند. ۴ تا رئیس‌جمهور آمدند، ۳ تا از آنها لباس پیامبر هم بر تن داشتند و متأسفانه سرمایه‌داری را اینطوری پیاده کردند.

■ تبعات این رویکرد سرمایه‌داری چه بود؟

وقتی که اینطور شد، کسانی هم که در رأس مدیریت قرار گرفتند، اصلاً یادشان رفت که کی هستند و وظیفه‌شان چیست. فکر کردند چون به رأس آمدند، حتی می‌توانند قانون را زیر پا بگذارند. نگاه به خارج در این افراد نهادینه شد. اینها فکر می‌کردند - و متأسفانه هنوز هم فکر می‌کنند - که همه مشکل ما این است که غربی‌ها از ما ناراضی هستند. فکر می‌کردند ما به دیگران نفت می‌فروشیم و آنها به ما دیگر امکانات را می‌دهند. وقتی فضا به این سمت رفت و نگاه به خارج بر همه اقتصاد ما سطره پیدا کرد، دیگر به ظرفیت‌های داخلی نگاه نکردند. منتظر هستند رابطه با دنیا

برای ما خوشبختی بیاورد. با همین نگاه به خارج، کشور به سمت خام‌فروشی حرکت کرد و صنایع پایین‌دستی به وجود نیامد. مثلاً در فولاد، مس و آلومینیوم این اتفاق افتاد.

■ یعنی باید برویم سمت صنایعی که ارزش افزوده آنها بالاست، پله‌های صنایعی که اشتغال داشته باشند. صنعت نفت را ببینید؛ در این ۴۱ سال چقدر به سمت دوری از خام‌فروشی حرکت کرده‌ایم؟ اگر در صنعت نفت پالایشگاه‌ها را توسعه می‌دادیم و صنایع پایین‌دستی را حمایت می‌کردیم، الان دیگر مشکل فروش نفت خام نداشتیم و باید به جای صادرات یک میلیون بشکه نفت در ۲۰ ماه ۲۰ میلیون بشکه محصولات پتروشیمی صادر می‌کردیم. اگر صنایع میان‌دستی و پایین‌دستی پتروشیمی توسعه می‌یافت، برای تبدیل هر میلیون تن نفت خام به محصولات پتروشیمی ۲۵۰ هزار شغل ایجاد و کشور به صادرات نفت خام بی‌نیاز می‌شد. نتیجه چنین کاری، تبدیل شدن اقتصاد ایران به یک اقتصاد ضربه‌ناپذیر است.

■ به چالش‌هایی که پیش روی ما است اشاره کردید، حالا باید چه کنیم؟ یک نگاهی که الان هست و برخی مسؤولان هم دارند اجرا می‌کنند، این است که آمریکایی‌ها ببینند و ما نظر آنها را جلب کنیم؛ هر چه آنها گفتند، یک چیزی مثل زمان شاه شویم، یک نگاه هم اما آن است که حضرت آقا فرمودند: تنها راه این است که قوی شویم. نه تنها ما قوی شویم، بلکه باید کشورهای را که زیر فشار و زیر ستم هستند هم قوی کنیم. آنها هم باید صنعتی و قوی شوند، چرا که یارمان ما هستند. آنها عضوی از جبهه مقاومت می‌آیند. اگر ما خودمان تنها باشیم، بالاخره فرسایش به وجود می‌آید. باید به صورت یک مجموعه مقاومت کنیم. هر چه

تولید برود. اگر مالیات از ثروتمندان دریافت کنیم، دیگر نیازی به درآمدهای حاصل از نفت نداریم. اینها نکاتی است که شاید ضرورت اقتصاد ایران پس از انقلاب بوده است ولی ما در این مسیر جلو نرفتیم.

■ اگر بخواهید علاوه بر نگاه به خارج به آفت دیگر اقتصاد ایران اشاره کنید آن چه خواهد بود؟

مشکل دیگر اقتصاد ما فساد است. تفکر نئولیبرالی که از ۴۰ سال پیش در غرب رواج یافته، می‌گوید انسان عاقل کسی است که به دنبال منفعت و لذت خود و آزاد از هر محدودیتی جز قانون باشد. از وقتی اندیشه نئولیبرالی در ایران پذیرفته شد، اولین مسأله این سیاست‌ها هم همین اندیشه نئولیبرالی است که می‌گوید آزاد از هر محدودیتی جز قانون؛ یعنی کنترل درونی وجود نداشته باشد. فساد یکی از بزرگ‌ترین عوامل بازدارنده اقتصاد ایران از لحاظ استقلال اقتصادی است. وقتی الان برای واردات به عده‌ای دلار ارزانی می‌دهیم، مالیاتش را هم نمی‌گیریم، اینها را هم شناسایی نمی‌کنیم، نباید توقع داشته باشیم کارخانه‌های ما خوب کار کنند. این نتیجه توجه نکردن به اقتصاد مقاومتی در قانون اساسی است. تحریم در واقع یک نوع جنگ اقتصادی است که مانند جنگ نظامی نیاز به ابزارهای مشخصی دارد. مردم براحتی متوجه تهاج نظامی می‌شوند و در دفاع همکاری می‌کنند اما جنگ اقتصادی بسیار سخت است؛ به دلیل اینکه رسانه‌ها و دولت مردم را نسبت به موضوع حساس نمی‌کنند و سرمایه‌داران فعالیت‌های غیرتولیدی انجام می‌دهند. انگار نه انگار که تهاج اقتصادی است. احتکار کالا، کمک به دشمن و مشارکت با او است.

■ راه نجات اقتصاد کشور را چه می‌دانید؟

تنها راه نجات کشور از وضعیت اقتصادی فعلی، اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که نیاز به برنامه عملیاتی دارد. دولت باید توان داخلی را افزایش داده و تقویت کند تا در مقابل مشکلاتی که ناپهنگام ایجاد می‌شود، مقاوم باشد.

برخی دستاوردهای انقلاب اسلامی در حوزه کشاورزی

خودکفایی در کشاورزی

امروز بالغ بر ۹۰ درصد از نیاز کشور به محصولات کشاورزی و استراتژیک نظیر گندم، برنج و جو در داخل تأمین می‌شود و در مرز خودکفایی قرار داریم. در زمینه گندم با سرمایه‌گذاری‌های مناسب انجام شده، میزان تولید آن نسبت به قبل از انقلاب اسلامی ۵ برابر شده است.

تولید برنج دومین محصول استراتژیک و پرمصرف کشور (پس از گندم) رشدی بالغ بر ۶۰ تا ۷۰ درصد نسبت به قبل از انقلاب اسلامی داشته است که تا حد بسیار قابل توجهی از واردات آن کاسته شده است. در طول سال‌های پس از انقلاب با وجود ۲ برابر شدن جمعیت ایران و افزایش مصرف سسرانه، با خودکفایی کشور در بخش دام و تأمین مواد غذایی واردات اقلامی نظیر گوشت قرمز، مرغ و تخم‌مرغ و شیر هم تقریباً قطع شده است.

در حال حاضر مرکبات، انار، کیوی، انبه، خرمالو، محصولاتی هستند بسته، زعفران، کشمش و میوه‌هایی همچون هلو، شلیل، زردآلو و سیب و انواع سبزیجات از ایران به کشورهای مختلف صادر می‌شود. ایران نخستین تولیدکننده محصولاتی نظیر پسته، زعفران و انار در جهان است.

در زمینه جنگل و مرتع، سطح جنگلکاری و احیای جنگل‌ها نسبت به قبل از انقلاب اسلامی ۲ برابر شده است.

در حال حاضر جمهوری اسلامی ایران با در پیش گرفتن سیاست‌های حمایتی از جمله تأمین موقف تسهیلات، خریدهای تضمینی، حمایت از خسارت‌دیدگان خشکسالی و گسترش بیمه محصولات کشاورزی و دامی سعی در حمایت هرچه بیشتر از تولیدکنندگان بخش کشاورزی دارد.

توسعه پالایشگاه‌ها

ساخت پالایشگاه با توان داخل

صنعت نفت ایران تا نقطه آرمانی فاصله بسیار دارد اما بررسی عملکرد صنعت نفت و گاز ایران در سال‌های پس از انقلاب اسلامی نشان‌دهنده سرمایه‌گذاری‌های عمده در این بخش است. تحریم‌ها و خروج شرکت‌های نفتی باعث شد صنعت نفت کشور در بخش‌های مختلف به خودکفایی برسد. بررسی مقایسه‌ای آمار سال‌های پس از انقلاب با قبل از آن گواهی می‌دهد جمهوری اسلامی توانسته است «ما می‌توانیم» را در صنعت نفت محقق کند. طی سال‌های بعد از انقلاب شاخص دسترسی به گاز و برق و لوازم خانگی افزایش داشته است به طوری که با وجود گسترش شهرنشینی مالکیت مسکن و مساحت سرنه خانه‌ها افزایش یافته است و شکاف شهری - روستایی در دسترسی به خدمات اساسی کمتر شده است و شکاف نهایی میان مناطق روستایی و شهری کمتر شده است. در بخش شاخص‌های مهم بخش گاز و گازرسانی پیش از انقلاب بیش از ۱۰ هزارسانی شده بود و در حدود ۵۰ هزار انشعاب وجود داشت که اکنون بیشتر مناطق شهری و روستایی کشور از این نعمت بهره‌مندند و تعداد انشعابات به حدود ۱۳/۵ میلیون انشعاب رسیده و برای نخستین بار بیش از ۲۳ هزار روستا گازدار شده‌اند.

■ **رشد قابل ملاحظه در بخش تولیدات پالایشگاهی**

مقایسه شاخص‌های مهم بخش پتروشیمی تا سال ۱۳۸۷ و طی ۳ دهه پس از انقلاب نشان می‌دهد میزان تولید محصولات پتروشیمی از

جهش در توسعه زیرساخت‌های کشور

رونق تولید به جای مصرف‌گرایی

میلیون اشتراک. تعداد دفاتر خدمات ارتباطات و فناوری اطلاعات روستایی به ۸ هزار و ۴۴۳ دفتر در آذرماه ۱۳۹۴ رسیده است.

■ **تولید ملی**

- ۵۷ برابر شدن صادرات غیرنفتی، افزایش صادرات غیرنفتی از ۵۴۳ میلیون دلار در سال ۱۳۵۷ به ۳۱ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۵

- ۶۵ برابر شدن تولید و مونتاژ خودرو، افزایش تولید و مونتاژ ۱۵۰ هزار دستگاه خودرو در سال ۱۳۵۷ به تولید و مونتاژ حدود ۹۷۷ هزار دستگاه خودرو در سال ۱۳۹۴

- ۳۰ برابر شدن تولید محصولات پتروشیمی، افزایش تولید محصولات پتروشیمی از ۱/۶ میلیون تن در سال ۱۳۵۷ به ۴۸/۱ میلیون تن در سال ۱۳۹۴

- ۲۴ برابر شدن تولید فولاد خام، افزایش میزان تولید فولاد خام از ۶۸۰ هزار تن در سال ۱۳۵۷ به ۱۶/۷ میلیون تن در سال ۱۳۹۴

- ۱۵ برابر شدن تولید محصولات فولادی و افزایش تولید محصولات فولادی از یک میلیون تن در سال ۱۳۵۷ به ۱۵/۷ میلیون تن در سال ۱۳۹۴

- در سال ۱۳۵۵ میزان تولید ناخالص داخلی ۲۴۲ هزار میلیارد ریال بود که این رقم در سال ۱۳۹۳ به ۲۰۳ هزار میلیارد تومان رسیده است.

- نرخ رشد اقتصادی در سال ۱۳۵۶، حدود ۳۷/۷ درصد بوده است که در سال ۱۳۹۵ این نرخ به ۴/۵ درصد رسیده است و بیانگر آن است که سرعت پیشرفت اقتصادی در سال‌های بعد از انقلاب به مراتب بیشتر از سال ۱۳۵۶ بوده است.

■ زیرساخت

- ۶ برابر شدن راه‌های کشور، افزایش راه‌های اصلی و فرعی کشور از ۳۶ هزار کیلومتر به بیش از ۲۱۰ هزار کیلومتر

- ۲ برابر شدن میزان راه‌آهن کشور، افزایش میزان راه‌آهن کشور از ۲/۶ هزار کیلومتر به نزدیک ۱۰ هزار کیلومتر

- ۲۰ برابر شدن ظرفیت بندر کشور، ارتقای ظرفیت بندر از ۱۰ میلیون تن به بیش از ۲۰۰ میلیون تن در سال ۱۳۹۴

- ۳۰ برابر شدن سدهای مخزنی کشور، تعداد سدهای مخزنی کشور از ۱۳ سد به حدود ۴۰۰ سد بزرگ در سال ۱۳۹۵

- ۱۴ برابر شدن تولید برق کشور، افزایش تولید برق کشور از ۲۰ به ۲۸۰ میلیارد کیلووات ساعت در سال ۱۳۹۴ و برق‌دار شدن ۹۹/۹ درصد روستاها (۱۰۰ درصد روستاهای بالای ۲۰ خانوار و افزایش دسترسی به آب تصفیه شده، در سال ۲۰۱۵ به ۹۶/۲ درصد رسیده است.

- توسعه صنعت گاز، افزایش سهم گاز در سبد انرژی کشور از یک درصد در ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، به ۲۲ درصد در سال ۲۰۱۱ برابر شدن انشعاب گاز در کشور (۹۷ درصد شهرها و ۸۰ درصد روستاها)، انشعاب گاز در ۱۰۰٪ انقلاب از ۵۰ هزار انشعاب (تنها ۱۰ شهر و یک روستا) به ۱۳ میلیون و ۵۷۰ هزار انشعاب در سال ۱۳۹۵ (یکپازر و ۸۳ شهر و ۲۳ هزار روستا)

- ۳۵ برابر شدن تعداد مشترکان تلفن ثابت، از ۸۵ هزار اشتراک در قبل از انقلاب به حدود ۳۰